

ONUNCU BÖLÜM

BİLİŞİM SEKTÖRÜNDE FİKRİ VE SINAÎ HAKLAR

10.1. FİKRİ MÜLKİYET HAKKINDA KAVRAMSAL ÇERÇEVE

“*Hak, hukuken korunan ve sahibine bu korunmadan yararlanma yetkisi tanınan menfaat*”³³⁶ şeklinde tanımlanırken, “*fikri hak*” ise: “*Kişinin her türlü fikri ve zihni çaba ve emeği sonucunda ortaya çıkardığı ürünler üzerinde hukuken korunan ve hak sahibi dilediği takdirde bu korunmadan yararlanma yetkisi veren menfaatler*”³³⁷ şeklinde tanımlanmaktadır. Fikri haklar için fikri mülkiyet terimi de kullanılmaktadır³³⁸

Fikri hak sahibinin meydana getirdiği eser üzerinde hem mali yönden, hem de manevi yönden bir hakkı vardır. İlim ve edebiyat eserleri, güzel sanat eserleri, musiki ve sinema eserleri gibi “*fikir ve sanat ürünleri*” üzerindeki yetki ve menfaatler ile “*sınai mülkiyet hakları*” olarak da anılan patentler, ticaret markalar, faydalı modeller, menşe ve mahreç işaretleri ve tasarımlar üzerindeki menfaat ve yetkileri de kapsamına almaktadır.³³⁹

Kişilerin fikri çabaları sonucu ortaya çıkan ürünler, fikri hakkın konusunu oluşturur.³⁴⁰ Fikri eserlerin ancak bir insan tarafından ortaya konulması gerekir. Örneğin, bir bilgisayar programı tarafından yabancı dilde yazılan bir metin tercüme edildiğinde ortaya çıkan eser, fikri hukuk anlamında korunmamaktadır.³⁴¹

Fikri hakların özellikleri³⁴²:

- **Maddi olmayan mallar üzerinde kurulma:** Maddi olmayan mallar üzerinde tesis edilebilme, soyut nitelikte haklar olan fikri hakların en

³³⁶ Oğuzman, M.K. (1994). *Medeni Hukuk Dersleri*. 7.Baskı. İstanbul; Filiz Kitabevi.

³³⁷ a.g.e.

³³⁸ a.g.e.

³³⁹ Tanrıverdi, S. (2007). *Fikri Mülkiyet Haklarının Ekonomik Temelleri ve Ekonomiye Yansımaları*.

³⁴⁰ E. Hirsch (1948). *Fikri ve Sınai Haklar*. Ar Basımevi. Ankara; s.2.

³⁴¹ Ateş, M. (2003). *Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması*, Ankara; Seçkin.

³⁴² Tanrıverdi, S. (2007). *Fikri Mülkiyet Haklarının Ekonomik Temelleri ve Ekonomiye Yansımaları*.

önemli özelliğidir. Maddi olmayan mal³⁴³: “İnsan zekâsı ve yeteneğinin ürünü olup, üzerinde tecessüm ettiği maddi maldan ayrı, bir hukuki varlık ve iktisadi değere sahip olan mal’ olarak tanımlanmaktadır.

- **Somutlaştığı eşyadan bağımsız olma:** Fikri bir çaba sonucu ortaya çıkan eser ile bu eserin üzerinde somutlaştığı eşya birbirinden farklıdır. Fikri eserin bir madde olarak ortaya çıkması, o eserin soyut olmadığını göstermez.
- **Mutlak haklardan olma:** Herkese karşı ileri sürülebilen haklara mutlak haklar denir.³⁴⁴ Bir eseri ortaya koyan kişi, eserini yayımlayıp yayımlamamakta, başkaları ile paylaşıp paylaşmamakta sınırsız bir hakka sahiptir. Eser sahibinin izni olmadan kimse o eser üzerinde bir değişiklik yapamaz. Ancak, fikri hakların mutlak haklardan olma özelliğinin bazı sınırları vardır. Bunlar:
 - **Ülkesellik ilkesi:** Fikri bir eser, ancak ortaya konduğu ülke sınırları içinde korunur.
 - **Tükenme ilkesi:** Eser sahibi, eserinin satılmasına bir kere onay vermişse, sonraki satışlara engel olamaz.
 - **Süre sınırı:** Eşya hukuku anlamında mutlak haklar bir süreye tabi değilken; fikri haklar üzerindeki mutlak hak, bir süre ile sınırlanmıştır.³⁴⁵
- **Bölünebilir olma:** Fikri hak sahibinin, eseri üzerinde mali ve manevi hakları vardır. Bu haklar üzerinde de tekel niteliğinde yetkileri vardır. Hukuki düzenlemeler bir eser üzerinde mali nitelikteki yetkilerin, eser sahibinin izni ile başka kişiler tarafından da kullanılabilmesine imkân

³⁴³ Dardağan, E. (2000). *Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklardan Doğan Kanunlar İhtilafı*. Ankara: Betik Yayınları.

³⁴⁴ Ertaş, Ş. (2004). *Yeni Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Eşya Hukuku*. Ankara; Seçkin Yayınları. s. 57.

³⁴⁵ Ateş, M. (2003). *Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması*. Ankara; Seçkin, s. 102.

tanımıştır. Örneğin, fikri hak sahibi, eserin yayım hakkını bir kişiye, dağıtım yetkisini başka bir kişiye verebilir.³⁴⁶

şeklinde sıralanabilir.

Fikri mülkiyet hakları temel olarak iki kategoride incelenebilir:

- **Fikir ve sanat eserleri:** Bir eserin 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre fikri eser olarak kabul edilebilmesi için sahibinin özelliğini taşıması ve eserin Kanun'da sayılan eser türlerinden birine girmesi gerekmektedir. Hukuk düzeni, her açıklanan fikri ürünü, eser olarak kabul etmemektedir. Açıklanan bir fikri ürünün eser olarak kabul edilebilmesi için belli bir biçim ve formatla ortaya konulması gerekir.
- **Sınai haklar:** Sınai mülkiyet hakları, patentler, faydalı modeller, markalar, tasarımlar ve coğrafi işaretler ve entegre devre topoğrafyaları olarak altı başlık altında incelenebilir.

Fikri mülkiyet haklarına ilişkin tanımlar, ülkeden ülkeye farklılıklar içerebilmektedir. Bu itibarla, Türkiye'de güncel mevzuat çerçevesinde fikri mülkiyet haklarının her birinin tanımı "Türkiye'de Fikri Mülkiyet Hakları" başlıklı bölümde sunulmuştur.

10.2. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ ÖNEMİ

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişme, küresel ölçekte bilgi tabanlı ekonomik gelişmeler ile e-dönüşüm sürecinde bilgi toplumu dinamikleri, fikrî haklar sisteminin önemini giderek artırmaktadır. Geline noktada, bu hızlı değişimin temel unsurlarını oluşturan ürün ve hizmetler; üretkenlik, rekabet edebilirlik ve yenilikçilik gibi süreçleri de kapsayan disiplinler arası bir yapıya dönüşmüştür. Dolayısıyla, bilgi ve iletişim teknolojileri ile ekonomi arasındaki önemli köprülerden birisi fikri mülkiyet hakları sistemidir.

³⁴⁶ a.g.e, s. 4.

Fikri mülkiyet hakları sisteminin, disiplinler arası yapısı ve değişen toplumsal ve ekonomik yapı üzerindeki etkisi göz önüne alındığında; yalnızca hukuk kurallarıyla düzenlenen bir alan olmaktan çıkmakta; ülkelerin sanayi, dış ticaret, bilim-teknoloji, araştırma-geliştirme, kültür ve eğitim politikalarıyla da desteklenen ve bu alanlara ilişkin stratejilerin etkileşim halinde olduğu kapsamlı bir ulusal politikanın parçası olması gerektiği aşikârdır.³⁴⁷

Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ekonomik büyüme ve verimlilik artışı için bilgi ekonomisinin vazgeçilmez bileşenidir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yenilik ve buluşlar sayesinde; araştırma ve geliştirme faaliyetleri özendirilmiş olacak ve teknik bilginin yatırımcılar tarafından değerlendirilerek yaygınlaşması ve sanayiye kazandırılması sağlanmış olacaktır.

Bir ülkede patent mevzuatının ve tescil sisteminin var olması, buluş yapanları koruması ve motive etmesi; ayrıca, iş dünyasının yapılan buluşları sanayiye kazandırarak ekonomik değer haline getirmesini sağlaması açılarından bir teşvik sistemi olarak da değerlendirilebilir. Teknik bilginin yayılması ve farklı sektörlerde araştırma geliştirme faaliyetleri sonucu verimlilik artışı sağlayacak teknolojik ilerlemeyi tetiklemesi bağlamında patent sistemi önemli bir araçtır.

Fikri mülkiyet haklarının etkin olarak korunmadığı, teknolojik ilerlemenin vazgeçilmez şartı olan buluş faaliyetlerinin teşvik edilmediği riskli bir ülkede yerli teknoloji üretiminin gerçekleştirilmesi beklenemeyeceği gibi, yabancı yatırımcının da yeni teknolojiye dayalı yatırım yapmak ve araştırma geliştirme faaliyetlerinde bulunmak için böyle bir ülkeyi tercih etmesi beklenemez.

Ayrıca, yabancı sermaye, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem arz etmektedir. Zira gelişmekte olan ülkelerin en büyük çıkmazı; sermaye yetersizliği ve teknolojik ilerlemenin sağlanmasında karşılaşılan güçlüklerdir. Teknoloji üretiminde arzu edilen seviyede olmayan bu ülkeler açısından, teknoloji transferi zorunlu bir yöntem olarak görünmektedir. Bu sayede, ülkeye hem know-how transferi sağlanmış olacak, hem işletmecilik yöntemlerini kazandıracak hem de rekabeti arttıracaktır. Bu bağlamda, yabancı yatırımcı için ekonomik faktörler

³⁴⁷ Dokuzuncu Kalkınma Planı Fikri Mülkiyet Hakları Özel İhtisas Komisyonu Raporu. (2006). s. 1.

öncelikli karar verme parametreleri olsa da özellikle yeni teknolojiler veya teknoloji yoğun yatırımlar için sınai hakların korunması büyük öneme sahiptir³⁴⁸.

Yabancı yatırımcının bilgi ekonomisindeki önemini görmek açısından, bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe dünya devi firmaların çok uluslu şirketler olduğu gerçeğine de vurgu yapmakta fayda bulunmaktadır.

Dolayısıyla, yeni ürünlerin kalitesini simgeleyen markanın kopyalanarak haksız rekabete maruz kalma tehlikesi, yeni teknoloji ve yöntemler kullanılarak üretilen patentli ve faydalı modele sahip ürünlerin taklit edilme tehlikesi, hem yerli yem de yabancı sermayenin ülke ekonomisine kazandırılması açısından büyük risktir.

Konunun bir başka boyutu ise fikri mülkiyet haklarıyla ilgili düzenlemelerin, bir taraftan ve esas olarak ürün ve hizmet üreten ve satanlar arasında, bunların rakip ve hak sahibi olmaları sebebiyle oluşan ilişkileri, diğer taraftan ise bu ürünleri satın alanlarla, satanlar/üretenler arasındaki ilişkileri düzenlemesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Sınai haklarla ilgili hukuki düzenlemeler, fiilen tüketicinin korunmasında önemli katkı sağlar. Sınai haklardan olan markanın; ayırt edicilik, menşe, kalite ve reklam fonksiyonlarının her birisi tüketicinin korunması açısından büyük öneme sahiptir.

İlave olarak, fikri mülkiyet hakları konusunda ulusal düzenlemeler ve uygulamalar, uluslararası ilişkileri; ekonomik ve ticari ilişkilerden, uluslararası arenada politik kararlara kadar etkilemektedir. Bu durum da fikri mülkiyet hakları konusunda, uluslararası hukuka uygun, ulusal düzenlemeler yapılmasının önemini göstermektedir.

Son olarak, fikri mülkiyet haklarının ekonomideki önemi şu şekilde özetlenebilir³⁴⁹:

- Öncelikle ticari işlemlerde açıklığı ve dürüstlüğü sağlar.

³⁴⁸ Erbay, H. (2007). *Türk Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının AB Mevzuatına Uyum Düzeyinin Tespiti ve Eğitim Gereklilerinin Analizi*. Ankara; Gazi Üniversitesi.

³⁴⁹ Tanrıverdi, S. (2007). *Fikri Mülkiyet Haklarının Ekonomik Temelleri ve Ekonomiye Yansımaları*. İstanbul; Marmara Üniversitesi.

- Yeni bilgilerin, icatların başka kişilerle paylaşılmasında rol oynar.
- Fikri eser sahibine harcadığı zamanın ve emeğin karşılığını vererek bir kazanç elde etmesine neden olduğundan, yeni yatırımların yapılmasını teşvik eder.

10.3. FİKRİ VE SINAİ HAKLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI ORGANİZASYONLAR

Sınai haklar sisteminin gitgide artan önemi, konunun ekonomik boyutuyla yakından ilgilidir. Fikri hakların dünya ticaretinin bir parçası olduğu, TRIPS Anlaşması'nın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) bünyesinde ele alınması ile kabul edilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere gelişmiş ülkeler, araştırma geliştirme faaliyetlerine daha fazla yatırım yapmalarına bağlı olarak daha fazla teknolojik yenilik gerçekleştirmekte, buna bağlı olarak daha çok patent elde etmekte ve bu patentlerin ve diğer sınai hakların sıkı şartlarda korunmasında ısrarcı tavır takınmaktadırlar.

Buna karşılık teknolojik kapasitesi ve Ar-Ge yatırım düzeyi düşük gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerde hâkim olan görüş, sınai haklar sisteminin temelde gelişmiş ülke menfaatlerine hizmet ettiği'dir.

Sınai haklar sisteminin temeline ilişkin bu tartışmalara rağmen sistemin gitgide yaygınlaşması ve gelişmekte olan ülkeler ile az gelişmiş ülkelerin sisteme entegre olmalarının nedeni, uluslararası yükümlülüklerle uygun hareket etmenin yanı sıra sistemden beklenen ekonomik yararlarıdır. Sınai mülkiyet sisteminin, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinin yanı sıra özellikle Uzak Doğu ülkelerinin ekonomik kalkınmalarında çok önemli yer tuttuğu bilinen bir gerçektir. Özellikle Japonların “mucize” olarak ifade edilen atılımının temelinde iyi yapılandırılmış bir patent sistemi yatmaktadır.³⁵⁰

³⁵⁰ Dokuzuncu Kalkınma Planı Fikri Mülkiyet Hakları Özel İhtisas Komisyonu Sınai Haklar Ön Raporu. (2005). Erişim: 06 Ağustos 2012. http://plan9.dpt.gov.tr/oik04_fikrimulkiyet/042fikrhak2.pdf

Bilişim alanında gerek öncü olan ülkeler gerekse uluslararası ve bölgesel kuruluşlar tarafından bilişim konusunda ortaya çıkan etik sorunlara bazı çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Bu alanda faaliyet gösteren başlıca uluslararası yapılar şunlardır: Birleşmiş Milletler (BM), G8 Ülkeleri, OECD ve Avrupa Konseyi. Ancak, bu kuruluşların çalışmaları bilişim etik ilkelerinden daha çok bilişim suçları alanında uluslararası hukuki düzenlemelerin oluşturulması ve üye ülkelere bazı tavsiyelerde bulunulmasıdır. Bilişim alanındaki çeşitli meslek kuruluşları ve eğitim kurumları ise doğaları gereği, bu konuda bazı yazılı kurallar (etik kodlar) ortaya koymaya çalışmışlardır.

Her ne kadar fikri mülkiyet haklarının korunması bir ülkenin iç hukukunu ilgilendiren bir konu gibi görünse de ticaretin ülke sınırlarını aşan dinamik yapısı, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler, fikri mülkiyet hakları konusunu uluslararası boyuta taşımış ve bazı uluslararası örgütlenmelere sebebiyet vermiştir. Bu yapılar aşağıda özetlenmiştir.

10.3.1. Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü (WIPO)

Endüstri devrimi, buna bağlı olarak ortaya çıkan gelişmeler ve ticari kaygılar, fikri mülkiyet haklarının korunması konusunda uluslararası işbirliğini ve bu alanda yapılması gereken hukuki düzenlemeleri gerekli kılmıştır. Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü'nün kökeni;

- 19. yüzyılda imzalanmış olan "*Sınai Mülkiyetin Korunmasına Dair Paris Sözleşmesi* (1883)" ve
- "*Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına Dair Bern Sözleşmesi* (1886)"ne dayanmaktadır.

Uluslararası anlaşmalarla öngörölmüş olan ve yalnızca anlaşmaların uygulanmasını izleyen bürolarla oluşturulan gevşek örgütlenme, zaman içinde gelişerek, bir uzmanlık kuruluşu olarak Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında WIPO'ya dönüşmüştür.

WIPO Anlaşmaları, fikri mülkiyet hakları alanının ve bu hakların korunması için gereken hukuki altyapının uluslararası boyuttaki genel ve teknik çerçevesini çizmektedir. WIPO'nun bir yargı organı yoktur. WIPO üyesi ülkelerin de, anlaşmaların tümüne üyelik gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır.

10.3.2. Avrupa Patent Ofisi (EPO)

Geleneksel patent sisteminin ekonomik ve hukuki bağlamda buluş sahipleri ve patent kurumlarına getirdiği zorluklardan dolayı Avrupa Patent Sözleşmesi (EPC) (Münih Sözleşmesi) ile buluşların korunması konusunda Avrupa Devletleri arasındaki işbirliğini güçlendirmek, üye ülkelerde patentlerin tescilinin tek bir prosedürle sağlanması ve verilen patentler için standart kuralların oluşturulması amaçlanmıştır.

Avrupa Patenti, ulusal başvuruları ortadan kaldırmamaktadır. Bu nedenle başvuru sahibi, başvuru yapmak istediği EPC'ye (Avrupa Patent Sözleşmesi) üye ülkeler için tek süreçle koruma sağlayan Avrupa Patenti yolunu ya da her ülkeye ayrı ayrı ulusal başvurular yaparak koruma elde etme yolunu seçme hakkına sahiptir.

Avrupa patentleri, sanayide uygulanabilen, yeni olan ve buluş basamağına sahip her buluşa verilir.

EPC, "buluş"u tanımlamamakta; ancak buluş olarak nitelenemeyecek öğelerin veya sanayide uygulanabilirliği kabul edilen veya özellikle patentlenebilirlik dışında bırakılan buluşların bir listesini vermektedir. Bunlardan birisi de buluş olarak talep edilinceye kadar buluş olduğu düşünülmeden **bilgisayar programlarıdır**. Ancak, talep edilen ana konu bilinen teknolojiye teknik bir katkıda bulunuyorsa, patent, bir bilgisayar programı içermesi nedeniyle hemen reddedilmez. Bu, bir bilgisayar programı tarafından kontrol edilen, örneğin, makineler, üretim süreçleri veya kontrol süreçleri için patent alınabileceği anlamına gelmektedir.³⁵¹

³⁵¹ EPC Avrupa Patenti Başvuru Kılavuzu, Erişim: 5 Ağustos 2012. http://www.turkpatent.gov.tr/dosyalar/yayinlar/basvuru_kilavuz/EPC_AVRUPA_BK.pdf

Avrupa Patentinin avantajları şu şekilde özetlenmektedir³⁵²:

- **Ekonomi ve verimlilik:** Avrupa ülkelerinde daha kısa zamanda ve daha az maliyetle patent koruması elde edebilmenin bir yoludur.
- **Güçlü bir patent:** Her Avrupa patenti, detaylı bir inceleme aşamasından geçmekte ve üye ülkelerde koruma altına alınabilmektedir.
- **EPC'ye üye ülkelerde tek etki:** Başvuru tarihinden itibaren 20 yıl koruma sağlanmaktadır.

10.3.3. Dünya Ticaret Örgütü TRIPS Konseyi

Geleneksel olarak ticaret konusu kabul edilmeyen fikri ve sınai mülkiyet haklarını da içeren, 1994 yılında yürürlüğe giren “DTÖ Kuruluş Anlaşması” en kapsayıcı oluşum olarak kabul edilmektedir.³⁵³ Bu kapsamda DTÖ Kuruluş Anlaşması ile eki “Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması” da (TRIPS) yürürlüğe girmiştir. Oluşturulan küresel nitelikli hukuk düzeni ve özellikle de ulusal teknoloji politikalarına etkisi açısından önemli bir anlaşmadır.

Dünya Ticaret Örgütü’nü kuran anlaşmalar arasında yer alan TRIPS anlaşmasının uygulanmasına dair konular ile kapsamının geliştirilmesine ilişkin müzakereler, DTÖ TRIPS Konseyi’nin gündeminde yer almaktadır. TRIPS Konseyi’nde ayrıca, DTÖ üyelerinin fikri mülkiyet hakları mevzuatlarının DTÖ ve TRIPS kurallarına uygun olup olmadıkları da gözden geçirilmektedir.³⁵⁴

³⁵² Türk Patent Enstitüsü. (2007). *Avrupa Patenti*, Ankara. Erişim: 05 Ağustos 2012. <http://www.turkpatent.gov.tr/dosyalar/yayinlar/bilgikitapciklari/AvrupaPatenti.pdf>

İşbu dokümanda, Avrupa Patenti için başvuru, değerlendirme, ücretler ve sürelerle kadar tüm detaylara yer verilmiştir.

³⁵³ Erbay, H. (2007). *Türk Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının AB Mevzuatına Uyum Düzeyinin Tespiti ve Eğitim Gereklilerinin Analizi* içinde GÜVENÇ, N. (1998). *Küreselleşme ve Türkiye*. İstanbul; BDS Yayınları. s.185-190.

³⁵⁴ Erbay, H. (2007). *Türk Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının AB Mevzuatına Uyum Düzeyinin Tespiti ve Eğitim Gereklilerinin Analizi*. Ankara; Gazi Üniversitesi.

10.3.4. Dünya Gümrük Örgütü Fikri Mülkiyet Hakları Strateji Grubu

Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ) Fikri Mülkiyet Hakları (FMH) Strateji Grubu birçok uluslararası tanınmış marka sahibi firmalar desteğinde kurulmuş, özellikle fikri mülkiyet haklarına ilişkin sınır önlemleri konusunda dünyanın çeşitli ülkelerindeki gümrük idarelerinde teknik yardım adı altında seminerler düzenleyerek sahte markalı eşyaları tanıma konusunda ilgili çalışanları bilgilendirmeyi amaçlayan çalışmalar yapmaktadırlar.³⁵⁵

10.4. TÜRKİYE'DE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI

Türkiye'de fikri mülkiyet hakları, *Fikir ve Sanat Eserleri* ile *Sınai Mülkiyet Hakları* olmak üzere iki temel kategoride incelenebilir. Fikir ve Sanat Eserlerinin çeşitleri; 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda, sınai mülkiyet hakları ise;

- 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 5833 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
- 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
- 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
- 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
- 5147 sayılı Entegre Devre Topoğrafyalarının Korunması Hakkında Kanun

ile tanımlanmaktadır. Yukarıda listelenen mevzuat kapsamında fikri mülkiyet haklarının çeşitleri şu şekilde tanımlanabilir:

a. Fikir ve Sanat Eserleri

³⁵⁵ Erbay, H. (2007) içinde Gümrük Müsteşarlığı. (2006). *Fikri Mülkiyet Hukuku*. AB Komisyonu Türkiye Tarama Toplantısı. Brüksel.

a.1. İlim ve Edebiyat Eserleri:

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 2'nci maddesinde "İlim ve Edebiyat Eserleri" şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserler ve her biçim altında ifade edilen bilgisayar programları ve bir sonraki aşamada program sonucu doğurması koşuluyla bunların hazırlık tasarımları,
- Her nevi rakıslar, yazılı koreografi eserleri, Pantomimalar ve buna benzer sözsüz sahne eserleri,
- Bedii vasfı bulunmayan her nevi teknik ve ilmi mahiyette fotoğraf eserleriyle, her nevi haritalar, planlar, projeler, krokiler, resimler, coğrafya ve topoğrafyaya ait maket ve benzerleri, her çeşit mimarlık ve şehircilik tasarım ve projeleri, mimari maketler, endüstri, çevre ve sahne tasarım ve projeleri.
- Ancak, arayüzüne temel oluşturan düşünce ve ilkeleri de içine almak üzere, bir bilgisayar programının herhangi bir ögesine temel oluşturan düşünce ve ilkeler eser sayılmazlar.

a.2. Musiki Eserleri:

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 3'üncü maddesinde "Musiki Eserler"; her nevi sözlü ve sözsüz besteler olarak tanımlanmaktadır.

a.3. Güzel Sanat Eserleri:

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 4'üncü maddesinde "Güzel sanat eserleri"; estetik değere sahip olan;

- Yağlı ve suluboya tablolar; her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma, kakma veya benzeri usullerle maden, taş, ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler, kaligrafi, serigrafı,
- Heykeller, kabartmalar ve oymalar,

- Mimarlık eserleri,
- El işleri ve küçük sanat eserleri, minyatürler ve süsleme sanatı ürünleri ile tekstil, moda tasarımları,
- Fotoğrafik eserler ve slaytlar,
- Grafik eserler,
- Karikatür eserleri,
- Her türlü tipler

olarak tanımlanmakta ve krokiler, resimler, maketler, tasarımlar ve benzeri eserlerin endüstriyel model ve resim olarak kullanılmasının, düşünce ve sanat eserleri olmak sıfatlarını etkilemeyeceği hüküm altına alınmaktadır.

a.4. Sinema Eserleri:

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 5'inci maddesinde "Sinema eserleri"; her nevi bedii, ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın, elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisi olarak tanımlanmaktadır.

a.5. İşlenme ve Derlemeler:

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 5'inci maddesinde "İşlenme ve Derlemeler"e ilişkin olarak aşağıdaki hükme yer verilmektedir:

"Diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip de bu esere nispetle müstakil olmayan ve aşağıda başlıcaları yazılı fikir ve sanat mahsulleri işlenmedir:

- Tercüme;
- Roman, hikaye, şiir ve tiyatro piyesi gibi eserlerden birinin bu sayılan nevilere bir başkasına çevrilmesi;

- Musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin film haline sokulması veya filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekilde sokulması;
- Musiki aranjman ve tertipleri;
- Güzel sanat eserlerinin bir şekilde diğer şekillere sokulması;
- Bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerinin külliyat haline konulması;
- Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dâhilinde seçme ve toplama eserler tertibi;
- Henüz yayımlanmamış olan bir eserin ilmi araştırma ve çalışma neticesinde yayımlanmaya elverişli hale getirilmesi (İlmi bir araştırma ve çalışma mahsulü olmayan alelade transkripsiyonlarla faksimileler bundan müstesnadır.);
- Başkasına ait bir eserin izah veya şerhi yahut kısaltılması.
- Bir bilgisayar programının uyarlanması, düzenlenmesi veya herhangi bir değişim yapılması;
- Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dâhilinde verilerin ve materyallerin seçilip derlenmesi sonucu ortaya çıkan ve bir araç ile okunabilir veya diğer biçimdeki veri tabanları (Ancak, burada sağlanan koruma, veri tabanı içinde bulunan veri ve materyalin korunması için genişletilemez) İstifade edilen eserin sahibinin haklarına zarar getirmemek şartıyla oluşturulan ve işleyenin hususiyetini taşıyan işlenmeler, bu kanuna göre eser sayılır.”

b. Sınai haklar

b.1. Patent:

Patentlerin konusunu buluşlar oluşturmaktadır. Buluş kavramı patentlerle ilgili mevzuatlarda tanımlanmamıştır. Öğretide buluş: “ Bir beşeri gereksinim olarak

ortaya çıkan soruna, teknik alana giren, uygulanabilir bir öğreti ile çözüm getiren fikri bir üründür.”³⁵⁶

Her buluşa patent verilemez. Bir buluşa patent verilebilmesi için belirli şartlar gerekir. Patent verilebilirlik şartları olarak adlandırılan bazı niteliklerin taşınması gerekir.

551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’ye göre **Patent Verilebilirlik Şartları:**

- **Yenilik:** Tekniğin bilinen durumuna dâhil olmayan buluş yenidir. Tekniğin bilinen durumu, patent başvurusunun yapıldığı tarihten önce, buluş konusunda dünyanın herhangi bir yerinde toplumca erişilebilir yazılı veya sözlü tanıtım, kullanım veya bir başka yolla açıklanan bilgilerden oluşur. Patent başvurusu tarihinde veya bu tarihten sonra yayınlanmış olan ve patent başvurusu tarihinden önceki tarihli Türk patent ve faydalı model belgesi başvurularının yayınlanan ilk metinleri, tekniğin bilinen durumuna dâhildir.
- **Sanayiye Uygulanabilir Olma:** Buluş, tarım dâhil sanayinin herhangi bir dalında üretilebilir veya kullanılabilir nitelikte ise, sanayiye uygulanabilir olduğu kabul edilir.
- **Tekniğin Bilinen Durumunun Aşılması:** Buluş, ilgili olduğu teknik alandaki bir uzman tarafından, tekniğin bilinen durumundan aşıkâr bir şekilde çıkarılamayan bir faaliyet sonucu gerçekleşmiş ise, tekniğin bilinen durumunun aşıldığı kabul edilir.

Bu şartlara ilave olarak, anılan KHK’da Patent Verilemeyecek Konular ve Buluşlar da listelenmiştir:

- Keşifler, bilimsel teoriler, matematik metotları,
- Zihni, ticari ve oyun faaliyetlerine ilişkin plan, usul ve kurallar,

³⁵⁶ Tanrıverdi, S. (2007). içinde Tekinalp, Ü. (1999). *Fikri Mülkiyet Hukuku*. İstanbul; 1. Baskı.

- Edebiyat ve sanat eserleri, bilim eserleri, estetik niteliği olan yaratmalar, bilgisayar yazılımları,
- Bilginin derlenmesi, düzenlenmesi, sunulması ve iletilmesi ile ilgili teknik yönü bulunmayan usuller,
- İnsan veya hayvan vücuduna uygulanacak cerrahi ve tedavi usulleri ile insan, hayvan vücudu ile ilgili teşhis usulleri

Bu listede yer verilen başlıkların herhangi birinde münhasıran koruma talep edilmesi halinde patent verilmez. Konusu kamu düzenine veya genel ahlaka aykırı olan buluşlar ile bitki veya hayvan türleri veya önemli ölçüde biyolojik esaslara dayanan bitki veya hayvan yetiştirilmesi usullerine ilişkin buluşlar patent verilerek korunmaz.

b.2. Faydalı Model:

Faydalı modeller, “küçük patent” olarak da anılırlar. Basit ilkelere dayanarak, bazı gereksinimlere cevap veren teknik çözümler, faydalı modeldir.³⁵⁷ 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’ye göre; yeni olan ve sanayiye uygulanabilen buluşlar, faydalı model belgesi verilerek korunabilir.

Yukarıda patent verilmeyecek konu ve buluşlara ilave olarak usuller ve bu usuller sonucunda elde edilen ürünler ile kimyasal maddeler hakkında faydalı model belgesi verilmez.

Faydalı model belgesi başvurusuna konu olan buluş başvuru tarihinden önce, Türkiye içinde veya dünyada herkesin ulaşabileceği şekilde yazılı olarak veya bir başka yolla açıklanmış veya yöresel veya ülke çapında kullanılmış ise, yeni değildir.

Faydalı model belgesi başvurusu tarihinden önce, Türkiye’de yapılmış olan patent veya faydalı model belgesi başvuruları, faydalı model belgesi başvurusu tarihinden sonra yayınlanmış olsalar dahi, başvuru konusu buluşun yeniliğini ortadan kaldırır.

b.3. Marka:

³⁵⁷ Tanrıverdi, S. (2007) içinde Tekinalp, Ü. (1999). *Fikri Mülkiyet Hukuku*. İstanbul; 1. Baskı.

556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'ye göre; marka, bir teşebbüsün mal veya hizmetlerini bir başka teşebbüsün mal veya hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlaması koşuluyla, kişi adları dâhil, özellikle sözcükler, şekiller, harfler, sayılar malların biçimi veya ambalajları gibi çizimle görüntülenebilen veya benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla yayımlanabilen ve çoğaltılabilen her türlü işaretleri içerir.

Marka, mal veya ambalajı ile birlikte tescil ettirilebilir. Bu durumda mal veya ambalajın tescili marka sahibine mal veya ambalaj için inhisari bir hak sağlamaz. İnhisarî hak sağlamayan bu tür unsurlar tescil belgesi üzerinde açıkça belirtilir.

Bu Kanun Hükmünde Kararname ile sağlanan marka koruması tescil yoluyla elde edilir. Marka tescilinde ret için mutlak nedenler ve nispi nedenler ilgili KHK'nın 7 ve 8'inci maddelerinde ortaya konulmaktadır.

b.4. Endüstriyel Tasarım:

554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede;

- “Tasarım”, bir ürünün tümü veya bir parçası veya üzerindeki süslemenin, çizgi, şekil, biçim, renk, doku, malzeme veya esneklik gibi insan duyuları ile algılanan çeşitli unsur veya özelliklerinin oluşturduğu bütün,
- “Ürün” ise bilgisayar programları ve yarı iletkenlerin topoğrafyaları hariç olmak üzere, endüstriyel yolla veya elle üretilen herhangi bir nesnenin yanı sıra bileşik bir sistem

şeklinde tanımlanmıştır.

b.5. Coğrafi İşaret:

555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de “coğrafi işaret”; belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibariyle kökenin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işaretler olarak tanımlanmaktadır.

Bu Kanun Hükmünde Kararname anlamında coğrafi işaretler, menşe adı ve mahreç işareti olarak ikiye ayrılmıştır.

Bir ürünün menşei olan yöre, alan veya bölge adı, aşağıdaki şartların birlikte karşılanması durumunda "menşe adı" belirtir:

- Coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, alan, bölge veya çok özel durumlarda ülkeden kaynaklanan bir ürün olması;
- Tüm veya esas nitelik veya özellikleri bu yöre, alan veya bölgeye özgü doğa ve beşeri unsurlardan kaynaklanan bir ürün olması;
- Üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinin tümüyle bu yöre, alan veya bölge sınırları içinde yapılan bir ürün olması.

Bu şartları karşılayan ve belirli bir yöre, alan veya bölgeden kaynaklanan bir ürünü belirtmek için geleneksel olarak kullanılan güncel dilde yerleşmiş coğrafi veya coğrafi olmayan adlar da menşe adları olarak kullanılabilir.

Bir ürünün menşei olan yöre, alan veya bölge adı, aşağıdaki şartların karşılanması durumunda "mahreç işareti" göstergesini belirtir:

- Coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, alan veya bölgeden kaynaklanan bir ürün olması;
- Belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla bu yöre, alan veya bölge ile özdeşleşmiş bir ürün olması;
- Üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az birinin belirlenmiş yöre, alan veya bölge sınırları içinde yapılan bir ürün olması.

b.6. Entegre Devre Topoğrafyaları:

5147 sayılı Entegre Devre Topoğrafyalarının Korunması Hakkında Kanun'da;

- *Entegre devre:* Elektronik bir işlevi veya bunun gibi diğer işlevleri yerine getirmek üzere tasarlanmış, en az bir aktif elemanı olan ve ara bağlantılarından bir kısmının ya da tümünün bir parça malzeme

içerisinde ve/veya üzerinde bir araya getirilmiş ara veya son formdaki bir ürün,

- *Entegre devre topoğrafyası*: Entegre devreyi oluşturan tabakaların üç boyutlu dizilimini gösteren, üretim amacıyla hazırlanmış ve herhangi bir formatta sabitlenmiş görüntüler dizisi olup, her görüntü entegre devrenin üretiminin herhangi bir aşamasındaki yüzeyinin tamamının veya bir kısmının görünümü

şeklinde tanımlanmaktadır.

Ülkemizde sınai mülkiyet başvurularının tescil işlemleri Türk Patent Enstitüsü tarafından, telif haklarının kayıt-tescil işlemleri ise Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Yukarıda belirtilen mevzuat çerçevesinde Türkiye’de fikri mülkiyet haklarının çeşitleri ve tescil otoriteleri Şekil 42’de kategorize edilmiştir.

Fikri ve sınai hakların ihlali halinde hukuki veya cezai uyumsuzluk çıktığında devreye giren mahkemeler aracılığı ile söz konusu hakların etkin uygulanmasından Adalet Bakanlığı sorumludur. Bu kapsamda 2001 yılında ilki İstanbul’da olmak üzere Fikri ve Sınai Haklar İhtisas Mahkemeleri kurulmuştur. Bu hakların etkin korunması hususunda konuyla ilgili ihtisas mahkemelerinin önemli yetki ve sorumlulukları bulunmaktadır. Ülkemizde mevcut durumda fikri ve sınai haklar konusunda 23 ihtisas mahkemesi faaliyet göstermektedir. Ayrıca ihlallerin önlenmesi ile ilgili olarak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü’nün sorumlulukları bulunmaktadır.

Sınai hakların korunması ve hak ihlallerinin önlenmesi hususunda hukuki ve cezai yaptırımlar Kanun Hükmünde Kararnemelerle (KHK) düzenlenmiştir. Her bir sınai mülkiyet türü için ilgili KHK’larda gerekli düzenlemeler mevcuttur.

Ülkemizde sınai mülkiyet haklarının korunması ve ihlal gibi durumları düzenleyen yasal düzenlemeler uluslararası yükümlülükleri karşılamaktadır. Ülkelerin uygulama konusundaki mevzuatları farklılıklar gösterebilmektedir.

Fikri ve sınai mülkiyet alanındaki çalışmaların ilgili kurum ve kuruluşların işbirliği ve eşgüdüm içerisinde yürütülmesi ve bu alanda politikalar geliştirilmesi

amacıyla, 2008 yılında Başbakanlık Genelgesiyle Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı müsteşarlarının eş başkanlığında **Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları Koordinasyon Kurulu** oluşturulmuştur. Ayrıca, Avrupa Birliğine üyelik müzakereleri kapsamında konuyla ilgili bir çalışma grubu oluşturulmuş olup uygulamaların iyileştirilmesi tartışılmaktadır.³⁵⁸

Fikri mülkiyet hakları alanında ülkemizin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 74. Fikri Mülkiyet Alanında Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Anlaşmalar³⁵⁹

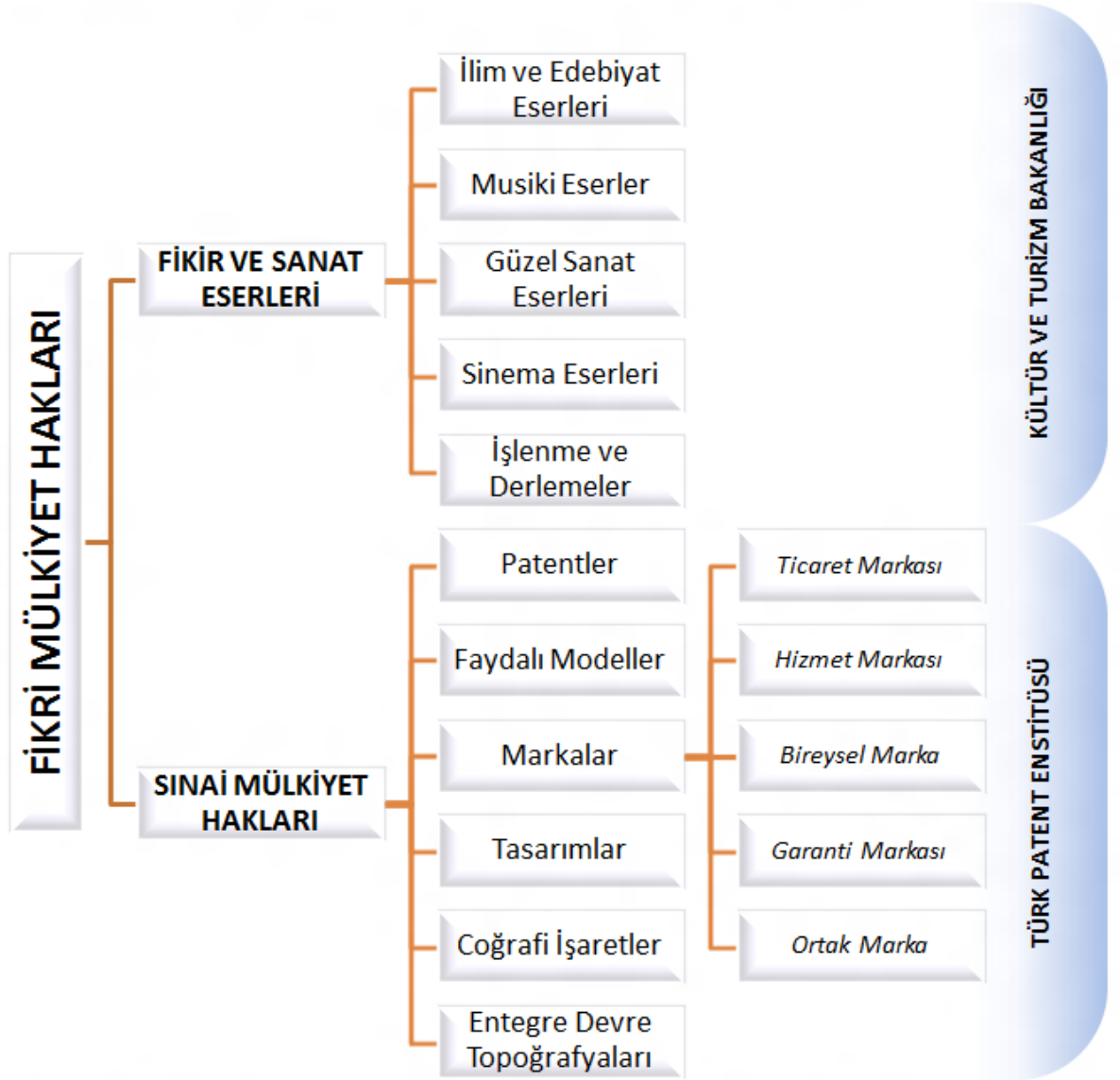
ANLAŞMANIN ADI	ÜYE SAYISI
Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı WIPO Kuruluş Sözleşmesi	184
Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Kuruluş Anlaşması	150
Avrupa Patent Sözleşmesi (EPC)	31
FİKRİ MÜLKİYET KORUMASI	
Sınai Mülkiyetin Korumasına Dair PARİS Sözleşmesi	171
Patent Kanunu Antlaşması (PLT)	14
Marka Kanunu Antlaşması (TLT)	38
Marka Kanununa İlişkin Singapur Antlaşması (Henüz yürürlüğe girmedir)	-
KÜRESEL KORUMA	
Mikroorganizmaların Uluslararası Saklanması İlişkin BUDAPEŞTE Antlaşması	66

³⁵⁸ Türk Patent Enstitüsünün 18 Temmuz 2012 tarihli e-postası.

³⁵⁹ Türk Patent Enstitüsü, Erişim: 30 Temmuz 2012. http://www.turkpatent.gov.tr/dosyalar/mevzuat/genel/uluslararası_ant.pdf

Tasarımların Uluslararası Tesciline İlişkin LAHEY Anlaşması (Cenevre Metni)	45
MADRİD Anlaşması'na İlişkin Protokol	72
Patent İşbirliği Antlaşması (PCT)	136
SINIFLANDIRMA	
Tasarımların Sınıflandırılmasına İlişkin LOCARNO Anlaşması	48
Marka Tescilinde Eşyaların ve Hizmetlerin Uluslararası Sınıflandırılmasına İlişkin NİS Anlaşması	80
Patentlerin Uluslararası Sınıflandırılmasına İlişkin STRASBURG Anlaşması (IPC)	57
Markaların Figüratif Elemanlarının Sınıflandırılmasına İlişkin VİYANA Anlaşması	23

Şekil 43 - Türkiye’de Fikri Mülkiyet Haklarının Çeşitleri

10.5. BİLİŞİMDE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI

Bilgi ve iletişim sektörü, teknolojik boyutuyla ele alındığında sınai mülkiyet haklarından patent korumasına konu olabilecek bir alandır. Patentlenebilir konular, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi ülkeler için TRIPS Anlaşmasının 27'nci maddesinin 1'inci paragrafi kapsamında belirlenmiştir. Anılan maddede, teknolojinin tüm alanlarında, patentlenebilirlik kriterlerini (yenilik, buluş basamağı ve sanayiye uygulanabilirlik) karşılayan her buluşun patent korumasından faydalanacağı

belirtilmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde bilgi ve iletişim sektörü, alt sektörleri de dâhil olmak üzere, patent korumasından faydalanabilir.

Konuyla ilgili ülkelerdeki uygulamalar, patentlenebilirlik kriterlerinden buluş basamağı ve sanayiye uygulanabilirlik kriterlerinin yorumlanması noktasında farklılıklar içerebilmektedir. Mesela, ABD’de yazılımların patente korunması mümkün olabilirken, Avrupa Patent Sözleşmesine taraf ülkelerde salt yazılımlar patente korunmamaktadır.

Bilgisayar programlarının da içinde bulunduğu bilgisayar tabanlı buluşların (Computer Implemented Inventions) patentlenebilirliği, gündemde olan ve tartışılan konulardan biridir. Bilgisayar programları veya önemli bir kısmı veya tamamı bilgisayarlar vasıtası ile gerçekleştirilen buluşların patentlenebilirliğinin değerlendirilmesine ilişkin farklı bakış açıları bulunsa da WIPO, EPO, ülkemiz ve çoğu Avrupa ülkesinde benzer bir yaklaşım izlenmekte, bilgisayar programı veya bilgisayar tabanlı buluşun patentlenebilmesi için söz konusu sistemin teknik bir etki meydana getirecek teknik karaktere sahip olması beklenmektedir. Patent İşbirliği Anlaşması 39’uncu maddesinin 1’inci paragrafı ve Avrupa Patent Sözleşmesinin 52’nci maddesi patentlenemeyecek buluşları tanımlamaktadır. Salt bilgisayar programının korunmasına yönelik patent başvuruları bu maddelere istinaden reddedilmektedir. TRIPS (DTÖ) Anlaşmasında patentlenebilecek ve patent verilemeyecek buluşlara ilişkin düzenleme 27’nci madde ile sağlanmıştır. Söz konusu maddede bilgisayar programları veya bilgisayar tabanlı buluşlar için özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

Ülkemizde yürürlükte olan Patent Haklarının Korunması Hakkında 551 sayılı Kanun Hükmünde Kararname TRIPS, Avrupa Patent Sözleşmesi ve Patent İşbirliği anlaşmaları ile uyumludur. 551 sayılı KHK’nın 6’ncı maddesi de PCT ve EPC anlaşmalarının yukarıda bahsedilen maddeleri ile aynı düzenlemeyi ulusal patent başvuruları için sağlamakta, buna göre bilgisayar programları veya bilgisayar tabanlı buluşlar ile ilgili patent başvuruları teknik etki meydana getirecek bir teknik karaktere sahip olmaları durumunda, patentlenebilirlik kriterleri de göz önünde bulundurularak patentlenebilmektedir.

10.6. TÜRKİYE'DE FİKRİ VE SİNAİ HAKLARA İLİŞKİN MEVCUT DURUM

Ülkemizde, fikri ve sinai mülkiyet hakları konusunda uluslararası normlara uygun hukuki ve idari altyapı mevcut olmakla birlikte, uygulamada arzu edilen sonuçlara ulaşılabilmesi için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının etkin işbirliğine duyulan ihtiyaç kapsamında 2008/7 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle Fikri ve Sinai Mülkiyet Hakları Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur.

Söz konusu Kurul ile Hükümet Programı, Yıllık Programlar ve "Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013)"nda belirlenen hedefler doğrultusunda, ilgili kamu kuruluşları arasında ortak strateji ve politikaların geliştirilerek uygulama birliğinin sağlanması amaçlanmıştır.

2001-2010 yılları arasında bilgi ve iletişim teknolojisi alanındaki buluşlar için Türk Patent Enstitüsüne yapılan patent ve faydalı model başvuru sayısı, söz konusu yıllardaki toplam başvuru sayısı ile bilgi ve iletişim teknolojisi alanındaki başvuru sayısının toplam başvuru sayısına oranı ile ilgili sayısal bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 75. 2001-2010 Döneminde TPE'ye Yapılan BİT İle İlişkili Başvuru Sayıları ve Toplam Başvurular İçindeki Oranları

Yıl	Patent	Faydalı Model	Toplam	Toplam Başvuru	Oran
2001	3	11	14	968	%1,45
2002	20	24	44	1328	%3,31
2003	14	36	50	1696	%2,95
2004	25	40	65	2164	%3,00
2005	31	64	95	2831	%3,36
2006	38	97	135	3514	%3,84
2007	64	101	165	4810	%3,43

2008	73	79	152	5217	%2,91
2009	110	107	217	5430	%4,00
2010	74	96	170	6244	%2,72

Sınai mülkiyet alanında farklı kurumlar tarafından farklı başlıklar altında yürütülen ve ekte detayları sunulan teşvik ve destek programları bulunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri vb. belli bir sektöre özel olmayan söz konusu programlar aşağıda özetlenmektedir.

Anılan teşvik programları içinde en etkin kullanılanlardan biri, TPE ve TÜBİTAK işbirliğinde yürütülen “*Patent Başvurusu Teşvik ve Destekleme Programı*”dır. Teşvik programının başladığı 2007 yılından 2011 yılı sonuna kadar 4.169 başvuru teşvik kapsamından faydalanmış ve toplam 5,3 milyon TL teşvik kullanılmıştır.

Sınai mülkiyet alanında teşvik ve desteklerin etkinliğinin ve verimliliğinin artırılması, sınai mülkiyet sisteminin daha sağlıklı gelişmesinin sağlanması konusunda söz konusu teşvik ve destek programlarının kurumlar arası koordinasyon ve eşgüdüm içinde yapılandırılması ihtiyacına binaen, öncelikle Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlı/ilgili kuruluşlar tarafından yürütülen sınai mülkiyet teşvik ve destek programlarının gözden geçirilmesi ve sistemin sağlıklı çalışmasını sağlayacak tedbir ve uygulamaların görüşülmesi çalışmaları da başlatılmıştır.³⁶⁰

Üniversitelerden yapılan patent başvuru sayıları son yıllarda önemli artışlar göstermekle birlikte, toplam başvurulara oranı %3,5’tir. 2001-2011 yılları arasında TPE’ye ülkemiz üniversitelerinde çalışan akademisyenler tarafından yapılan patent ve faydalı model başvuru sayıları ve oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

³⁶⁰ Türk Patent Enstitüsünün 18 Temmuz 2012 tarihli e-postası.

Tablo 76. 2001-2011 Döneminde TPE'ye Akademisyenler Tarafından Yapılan Patent ve Faydalı Model Başvuru Sayıları ve Oranları

Yıllar	Patent			Faydalı Model		
	Üniversite	Toplam	Oran	Üniversite	Toplam	Oran
2001	10	337	2,97%	4	631	0,63%
2002	17	414	4,11%	2	914	0,22%
2003	6	490	1,22%	2	1206	0,17%
2004	15	685	2,19%	5	1479	0,34%
2005	27	935	2,89%	5	1896	0,26%
2006	25	1090	2,29%	15	2424	0,62%
2007	59	1838	3,21%	18	2972	0,61%
2008	83	2268	3,66%	14	2949	0,47%
2009	100	2588	3,86%	32	2842	1,13%
2010	113	3250	3,48%	21	2994	0,70%
2011	173	4087	4,23%	22	3175	0,69%

Ayrıca TPE, bilginin üretildiği üniversiteleri sınavı mülkiyet haklarının potansiyel kullanıcıları olarak görmekte ve bu hedef kitlenin sınavı mülkiyet haklarını etkin kullanmalarını sağlamak için projeler geliştirmektedir. Bu çerçevede Türk Patent Enstitüsü, Avrupa Patent Ofisiyle birlikte “Üniversitelerde Sınavı Mülkiyet Bilgisinin Yaygınlaştırılması Projesi”ni yürütmektedir. Proje kapsamında gerçekleştirilecek faaliyetlerin belirlendiği “Yol Haritası” oluşturulmuştur. Yol Haritasının uygulanması amacıyla Ulusal Koordinatör belirlenmiş ve Proje kapsamındaki faaliyetleri yönlendirmek ve koordine etmek üzere, ülkemizdeki üniversitelerin mevcut kapasitesi ve coğrafi konumu dikkate alınarak, her coğrafi bölgeden bir bölge koordinatörü, bu bölgelerde yer alan üniversitelerden bölge

temsilcileri ve TPE temsilcilerinin yer aldığı bir “Yönlendirme Komitesi” oluşturulmuştur. Eylül 2011 itibariyle başlatılan Proje kapsamında 23 farklı üniversitede farkındalık etkinlikleri ve 7 bölgede sınai mülkiyet alanında genel bilgilerin verildiği, akademisyenlere yönelik “Eğiticilerin Eğitim” semineri düzenlenmiştir.

10.7. DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Fikrî mülkiyet hakları alanında temel ulusal yasal düzenlemelerin yapılmış olması, fikrî mülkiyet hakları alanında uluslararası sözleşmelere katılımın önemli ölçüde gerçekleşmiş olması ve bu alandaki ulusal mevzuatın, uluslararası sözleşmeler ve AB düzenlemeleri ile önemli ölçüde uyumlu olması, sınai hak başvurularının çevrim içi (online) olarak gerçekleştirilebiliyor olması; ülkemizde bilgi ve iletişim sektörünün sağlıklı gelişimi, ulusal/uluslararası rekabet ve eser/hak sahibinin korunması bağlamında Türkiye'nin önemli bir olgunluk düzeyinde olduğunu göstermektedir.

Bilgi toplumunda, her alanda olduğu gibi fikri ve sınai haklar alanında da sektör çalışanlarının, buluş sahiplerinin, Ar-Ge merkezlerinin ve ilgili tüm tarafların bilgiye hızlı erişimi hayati önem arz etmektedir. Bu bağlamda, TPE kararlarına, fikri ve sınai haklar alanında yargı kararlarına, ilgili ulusal mevzuata ve uluslararası anlaşma metinleri ve uluslararası dava kararlarına en kolay şekilde erişim sağlanmasına ilişkin altyapının oluşturulması gerekmektedir. Bu anlamda kurumsal düzeyde etkin şekilde takip edilen, kullanıcı dostu, dinamik ve bütünlük bir internet sitesinin tasarlanmasında fayda olduğu değerlendirilmektedir.

Kullanıcılar için sınai haklar sisteminin basit ve araçlara gerek olmaksızın başvuru yapılabilecek ve takip edilebilecek bir yapıda kurgulanmış olması, sistemin etkin işlemesi açısından önemlidir.

İlaveten, bilgi ve iletişim sektörünün ulusal ve uluslararası patent veri tabanlarından daha etkin faydalanmasını sağlayacak eğitim vb. programların hazırlanması ve uygulanması gerekmektedir.

Ülkemizde, fikri ve sınai haklar konusunda yetişmiş insan kaynağı sıkıntısı bulunmaktadır. Bu sorunun çözümü fikri ve sınai haklar konusunda üniversitelerde programların açılması, bu alanda özellikle BİT sektörüne yönelik bilimsel ve akademik çalışmaların, araştırma kurum, merkez ve enstitülerinin desteklenmesi büyük öneme sahiptir.

Ticari işlemlerde açıklık ve dürüstlüğü teşvik etmesi, yeni teknik ve icatların kamuoyu ile paylaşılması, fikri eser sahibinin emeğinin karşılığı kazanç elde etmesine imkân sağlaması, yerli ve yabancı yatırımı teşvik etmesi gibi faydaları sebebiyle fikrî hakların iktisadi öneminin piyasadaki aktörlere daha etkili bir şekilde anlatılması ve bu alanda toplumsal farkındalığın artırılması gerekmektedir. Ayrıca, sınai haklar sisteminin ekonomik boyutu konusu Türkiye’de henüz araştırılmış bir konu olmadığı için, sınai mülkiyet sisteminin ülkemiz ekonomisi üzerindeki etkilerinin periyodik araştırmalarla ortaya konulmasının temin edilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Ülkemizde bilgi ve iletişim sektöründe buluş yapma kapasitesinin düşük olması ve BİT sektöründe Ar-Ge faaliyetlerinin arzu edilen düzeyde olmayışının bir sonucu olarak dünya bilişim pazarında tanınan markalarımızın sayısı oldukça azdır. Bu alandaki Ar-Ge faaliyetlerinin hem kamu hem de özel kesim tarafından artırılması, ülkemize uluslararası arenada büyük fırsatlar sunacaktır. Bu amaçla;

- Firmaların PCT başvuru ve sonuçlarının ödüllendirilmesi,
- Ar-Ge destek mekanizmalarının patent başvurusu ile ilişkisinin güçlendirilmesi,
- Kamu satın alımlarında yerli patentlere yer verilerek, patent sayısının artırılmasının teşvik edilmesi,
- Üniversite Ar-Ge’lerinin yerli patent başvurularının teşvik edilmesi

önerilmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin en yoğun kullanıldığı alanlardan birisi internet ortamıdır. Fikri ve sınai haklar alanında sıkı düzenlemeler yapılmasını isteyen ülkeler internet ortamına ilişkin düzenlemeler konusunda ise farklı politikalar

benimseyebilmektedir. Dünya çapında emekleme aşamasında olan bu alanla ilgili olarak, eser sahiplerinin haklarının kullanılmasıyla ilgili ayrıntılı bir etki değerlendirmesi yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda, hak sahibinin hakları ile toplumun bilgiye erişim özgürlüğü arasında denge sağlayacak bir düzenleme sistematigi üzerinde çalışılması ihtiyacı bulunmaktadır.

Bu itibarla, sayısal ortamda fikri hakların korunması ve özellikle sayısal hak yönetimi (Digital Right Management-DRM) konusunda sektörü bilgilendirici ve ortak hareket zemini sağlamaya yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir³⁶¹.

Fikri ve snai haklara ilişkin ülkemizdeki bütün sektörlerde en genel sorun, başta KOBİ'ler olmak üzere bu alandaki bilgi ve farkındalık düzeyinin yeterli seviyede olmamasıdır. Son dönemde yoğunlaşan bilinçlendirme ve tanıtım faaliyetleri kapsamında artan başvuru sayılarının sürdürülebilirliğinin sağlanması ve mevcut potansiyelin ekonomik hayata aktarılabilmesi için snai haklar bağlamında ticarileşme faaliyetlerine daha fazla destek ve teşvik sağlanması gerekmektedir.³⁶²

Türkiye'de bilişim etiği genellikle mühendislik fakültelerinde teknik ağırlıklı bir ders olarak okutulmaktadır. Bu derslerde konu, ne yazık ki, birbirinden kopuk bölümler şeklinde (etik kuramlar, bilişim hukuku ve bilişim uygulamaları) ele alınmakta, bunlar arasındaki gerekli köprüler tam anlamıyla kurulamamaktadır. Konunun disiplinler arası doğası sonucunda benzer sorunlar hukuk ve toplumsal bilimler alanındaki dersler ve eserlerde de görülmektedir³⁶³.

Ülkemizin bütünleşik bir ulusal fikri ve snai mülkiyet stratejisinin oluşturulması ve bahse konu strateji içerisinde ulusal bilgi ve iletişim sektöründe Ar-Ge, inovasyon, buluş ve ulusal/uluslararası rekabet avantajı sağlayacak politikaları desteklemek üzere politikalara yer verilmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Son olarak, bilgi ve iletişim sektöründen yapılacak ulusal ve uluslararası düzeyde snai mülkiyet başvurularına ve ticarileştirilmesine yönelik esnek teşvik ve destek mekanizmalarının oluşturulması ve bu mekanizmaların sektöre etkili bir şekilde anlatılarak maksimum düzeyde faydalanılmasının sağlanması, ulusal düzeyde

³⁶¹ Dokuzuncu Kalkınma Planı Fikri Mülkiyet Hakları Özel İhtisas Komisyonu Raporu. (2006). Erişim: 6 Ağustos 2012. http://plan9.dpt.gov.tr/oik04_fikrimulkiyet/04fikrhak.pdf

³⁶² a.g.e

³⁶³ Türk Patent Enstitüsünün 18 Temmuz 2012 tarihli e-postası.

BİT sektörünün gelişimi ve kaliteli BİT ürün ve hizmetleri ile uluslararası pazarda rekabet avantajı elde edilebilmesi açısından hayati öneme sahiptir.

Ar-Ge faaliyetlerine destek mekanizması fikri mülkiyet hakları (patent, faydalı model vb.) sahipliğini özendirerek şekilde yeniden düzenlenmelidir. Örneğin, TPE'den, gelişmiş ülkelerden ve çok taraflı patent kuruluşlarından (WIPO, EPC vb.) alınan patentlere ilişkin maliyetler, devlet destekleri kapsamına alınabilir.

Öğrencilere patent alma süreci öğretilmelidir. Fikri mülkiyet hakkı çeşitleri ve bu hakların getirileri hakkında bilinçlendirme programları düzenlenmelidir. Ar-Ge destek mekanizmalarının patent başvurusuyla ilişkileri güçlendirilmelidir. Üniversite Ar-Ge'lerinin yerli patent başvuruları teşvik edilmelidir. Kamu satın alımlarında yerli patentlere yer verilerek patent sayısının artırılması teşvik edilmelidir.

Patent alan ve ulusal/uluslararası bilimsel olimpiyatlarda derece yapan öğrencilerin diledikleri üniversitelere / bölümlere girebilmeleri veya üniversitelerini / bölümlerini değiştirebilmeleri yönünde ek puan uygulayarak ya da onlara özel kontenjanlar açarak pozitif ayrımcılık yapılmalıdır.

Tüm bu önerilerin nihai hedefi, ulusal düzeyde toplumsal refahın yükselmesi, ekonomik kalkınma ve sosyal refahın yükselmesi için BİT sektörünün avantajlarından maksimum düzeyde yararlanılması, fikir/hak sahiplerinin fikri haklarının etkin şekilde korunması, bu sektörde ve BİT'in kullanıldığı diğer sektörlerde uluslararası rekabet üstünlüğü sağlamak, bunu sürdürülebilir hale getirmek ve uluslararası pazarda "Türk malı" imajının yerleştirilmesi ve tüm dünyada tanınmış Türk markalarının oluşturulmasını sağlamak olmalıdır.